

Оригинални научни рад

Примљено: 12. 1. 2016.

UDK 347(497.11)“18“:[334.73:392.3

Ревидирана верзија: 19. 6. 2016.

Одобрено за штампу: 28. 6. 2016.

ЗАКОНОДАВНА ТУМАЧЕЊА ОДРЕДАБА СРПСКОГ ГРАЂАНСКОГ ЗАКОНИКА О ПОРОДИЧНОЈ ЗАДРУЗИ^а

Марко Ђурђевић

Универзитет у Београду, Правни факултет, Београд, Србија
markodj@ius.bg.ac.rs

Апстракт

Предмет овога рада су законски акти који су садржали аутентична тумачења одредаба о породичној задрузи из *Грађанског законика за Кнежевину Србију* од 1844. године Српског грађанског законика о породичној задрузи. У првом делу аутор је на основу увида у службене класификације ових аката утврдио да су се оне мењале и истакао претпоставку да је разлог промена била еволуција теоријских ставова о појму тумачења и прихватање, крајем деветнаестог века, становишта да тумачење права, поред утврђивања смисла спорних правних норми (тумачење у ужем смислу), обухвата и попуњавање правних празнина (тумачење у ширем смислу). Потом, полазећи од схватања усвојеног у савременој теорији да су тумачење и попуњавање правних празнина одвојене активности, те да су попуњавањем празнина прописа о породичним задругама могле бити и створане нове норме о породичној задрузи, анализирао је понаособ четири законска акта Савета и кнеза донета у периоду од 1847. до 1852. године. Сва четири су у осмом издању *Грађанског законика* објављеном 1903. године била разврстана у законодавна тумачења. Након анализе, аутор је изложио закључак који делимично одступа од те службене класификације: једним законодавним актом, од 28. јуна 1849. године, Савет и кнез нису само тумачили одредбе о задругама већ су створили нову норму која је утврдила наследноправни положај мајке у задрузи у случају смрти сина.

Кључне речи: Српски грађански законик, аутентична тумачења Српског грађанског законика, измене и допуне Српског грађанског законика, породична задруга.

^а Рад је написан у оквиру пројекта *Развој правног система Србије и хармонизација са правом Европске уније (правни, економски, политички и социолошки аспекти)*, чији је носилац Правни факултет Универзитета у Београду.

LEGISLATIVE INTERPRETATIONS OF THE PROVISIONS OF SERBIAN CIVIL CODE ON FAMILY COMMUNITY

Abstract

The subjects of this work are authentic interpretations of the Civil Code of the Principality of Serbia (1844) concerning provisions family community (zadruga). In the first part of the paper, after a deep insight into the official classifications of these legal acts, the author shows that these acts were changing. He assumes that the reason of these changes was the evolution of the theoretical views of the concepts of interpretation and acceptance that existed at the end of the 19th century, as well as the attitude that the interpretation of the law, besides its role in determining the meaning of the disputed legal norm (interpretation in the strict sense), also includes filling the legal gaps (interpretation in a wider sense). After that, starting from the idea adopted in the modern theory, according to which the interpretation and filling the legal gap are separate activities, and hence by filling the legal gaps in the regulations on family communities new norms on family community could be created, the author separately analyzed four legislative acts that the Council and the Prince passed from 1847 to 1852. These four legislative acts were classified as legislative interpretations in the eighth edition of the Civil Code published in 1903. After the analysis, the author is presenting the conclusion partially diverges from the official classification. In a single legislative act, dating from 28 June 1849, the Council and the Prince not only interpreted the provisions of the family community, but they also created a new provision which established the legal hereditary status of the mother in the family community in the event of the death of her son.

Key words: Serbian Civil code; authentic interpretations of the Serbian Civil Code; changes and amendments to the Serbian civil code; family community.

УВОД

Још пре доношења *Грађанског законика* за *Кнежевину Србију* од 1844. године (даље у тексту: *Законик*), српско право прихватило је старо начело римског права *Eius est interpretari legem cuius est condere* да је свако ко је овлашћен да доноси закон овлашћен и да донесени закон тумачи. У Устројењу Совјета Књажества Српског од 1839. године било је прописано да „толковање уредба и закона” припада Државном савету (даље у тексту: Савет) „са утврђењем кнеза” (*Сборник закона и уредба и уредбени указа*, I, 1840, стр. 21). Пошто је надлежност за издавање аутентичних тумачења била већ утврђена Устројењем, *Законик* је у § 9 прописао да аутентична тумачења имају силу закона и у § 8 одредио метод тумачења:

„Сваки да пази на речи и њихово право значење, па ако му се не би тако разумети дало онда нека погледа на друге овде изложене подобне законе и нека испита намеру законодавца, па сравнивши га са овима нека га тако протолкује како да се са основима здравог разума и природне правиче слаже”.

Уз одредбе о тумачењу, *Законик* је у § 10 садржао правило о попуњавању правних празнина. Према том правилу, уколико би се пред судом појавио случај за који није постојала изричита законска норма, суд је био дужан да га разумно и савесно реши помоћу аналогije, то јест „општих у Законику постављених основа” и „опште-познатих досадашњих обичаја”. Према су тумачење закона и попуњавање правних празнина били уређени као одвојене правне установе, Д. Матић, први коментатор *Законика*, није тако схватио њихов однос. За њега су тумачење (назовимо га за ову прилику *тумачење у ужем смислу*) и попуњавање правних празнина били два вида тумачења права. Нит која их је повезивала била је аналогија. И поред тога што је *Законик* одредио да је аналогија средство за попуњавање празнина, Матић је држао да она може бити употребљена и као средство тумачења, када је потребно да се „обим закона по његовом духу знаје” (Матић, 1850, стр. 27–28).

Аутентична тумачења издавана су у облику законских аката. Они су имали општеобавезујућу снагу, као и законски акти које су Савет и кнез доносили ради допуна или измена *Законика*. Тумачења, допуне и измене нису се разликовали са формалне стране: доносили су их законодавни органи и по процедури прописаној за доношење закона. Због тога је у првим годинама важења *Законика* било врло тешко уочити разлике између њих само на основу спољних обележја. Судија или неки други тадашњи читалац *Сборника закона, уредба и уредбени указа*, државног службеног гласила Кнежевине Србије у којем су сви ови званични акти били објављивани, након читања њихових опширних текстова није могао бити начисто да ли пред собом има тумачење, допуну или измену (Петровић, 1856, IX). Да би судијама помогло да лакше открију њихову правну природу, Попечитељство правосуђа је 1860. године објавило *Збир толковања, допуна и измена у Грађанском законнику од издања Законика 1844–1860. године* (даље у тексту: *Збир*), службену збирку свих аката Савета и кнеза са законском снагом, у којој су они били класификовани по врсти и систематизовани према параграфима *Законика* на које су се односили.

Састављање *Збира* и класификацију законских аката по налогу Попечитељства извршили су Д. Матић и Ј. Грујић, па се може претпоставити да су Матићева теоријска знања о појмовима тумачења права и попуњавања правних празнина имала пресудан утицај на класификацију. Она је била изведена тако што је сваком законском акту био одређен карактер и у краткој напомени уз одговарајући параграф означено да ли је у питању тумачење, допуна или измена. Судији према тим напоменама, Савет и кнез су до 1860. године издали десетак тумачења, „објаснења” или „разјаснења” (Попечитељство правосуђа, 1860, стр. 5–7, 17–19, 22–24, 31–53, 84, 90–92) и за половину

више допуна, односно „додатака” (Попечитељство правосуђа, 1860, стр. 8, 9, 14, 16, 21, 30, 75, 79, 90). Највише аката је ипак остало изван ове поделе. Они нису били одређени ни као тумачења, ни као допуне, нити као измене *Законика*, већ само као законодавна решења, без ближе одређенице о карактеру.

У другом службеном издању *Законика* из 1873. године биле су преузете готово све напомене из *Збира*.¹ У том издању били су означени као толковање (Министарство правде, 1873, стр. 2, 4, 34, 51, 66, 68, 70, 72) или допуна (Министарство правде, 1873, стр. 7, 8, 20, 24, 46, 61, 153, 171, 220) они исти законски акти који су тако били обележени и у *Збиру*.² Једнака означања задржана су и у наредним издањима: трећем од 1879, четвртом од 1884, петом од 1891, шестом од 1896. и седмом од 1898. године. Међутим, у осмом службеном издању *Законика* од 1903. године, поједине Матићеве и Грујићеве напомене су преиначене. Неким актима којима у *Збиру* и претходним издањима није била опредељена правна природа сада је одређена. Редактори осмог издања су поједине законске акте, раније означене као законодавна решења, у овом издању обележили као законодавна тумачења. По једно „ново” тумачење односило се на одредбе *Законика* *О својини* и *О прибављању ствари предајом*, а чак три на главу XV друге части *О наследним правима и одношајима у задрузи* (Министарство правде, 1903, стр. 21, 124, 181, 183, 184–185). Измену није претрпела једино напомена уз § 523 ове главе.

Шта је могао бити разлог за ова преименовања? Без претензије да се да конкретан одговор, могло би се рећи да су она била резултат прихватања једног напреднијег схватања о појму тумачења права од оног које заступао Д. Матић. Ново схватање изложио је А. Ђорђевић у првој књизи *Система приватног (грађанског) права* од 1893. године. Полазећи од тога да попуњавање празнина спада у *тумачење у ширем смислу*, те да се правне празнине могу попуњавати и аутентичним тумачењем, Ђорђевић је уочио да се у великом броју случајева аутентичним тумачењем, уколико излази изван оквира „садржине” тумачене норме, може створити сасвим нова норма. Међутим, стварањем нове норме не мора бити створено и „сасвим ново право”. Ђорђевићево становиште било је да се доношење нове норме не може увек узети као стварање новог права, већ се мора „сматрати као

¹ Изостављене су само напомене уз параграфе који су престали да важе због измена *Законика* од 1868. године (*Зборник закона и уредаба*, XXI, 1868, стр. 17–18) и усвајања Закона о старатељству од 25. октобра 1872. године.

² Једина промена била је у пропратним речима уз § 404 у којима су приређивачи другог издања законодавни акт од 21. октобра 1850. године (*Сборник закона и уредби и уредбени указа*, V, 1853, стр. 293) означили као допуну (Министарство правде, 1873, стр. 135), а редактори *Збира* били оставили без ближе ознаке.

тумачење старог правног правила, чим се оно споља као такво јавља по изричитој напоми законодаваца или правног обичаја” (А. Ђорђевић, 1893, стр. 102). Ово научно стајалиште могло је да омогући редакторима осмог службеног издања да дотадашње класификације размотре из нове перспективе и да у напоменама уз одредбе о наслеђивању у породичној задрузи учине одговарајуће измене.

Необична појава каква је била накнадно преименовање законских аката, извршено службеном интервенцијом у текст *Законика*, неопажено је промакла научним погледима тога доба, а нису је запазили ни каснији проучаваоци историје грађанског права. Она је остала у сенци налаза по којима су прописи о изменама и допунама *Законика* почели да се доносе касније (Т. Никчевић, 1971, стр. 30), те да је формалних измена и допуна *Законика* било релативно мало и да су донете 1847, 1864. и 1911. године (М. Јовичић, 1996, стр. 27). Из ових налаза проистиче да су законски акти донесени у првом периоду важења *Законика* били аутентична тумачења, да њима није стварано ново право, него само утврђиван смисао постојећег права и да следствено томе, осим неколико допуна, није било значајнијих стваралачких напора Савета и кнеза на поправљању текста *Законика*. Нама се чини да би поновна анализа законодавних тумачења могла да ове налазе прецизира или пак да их делимично ревидира уколико се на основу анализе утврди да су Савет и кнез новим нормама у појединим актима, под окриљем тумачења (у ширем смислу), стварали ново право. Притом, за предмет анализе узећемо четири законодавна тумачења која су донесена о одредбама *Законика* о наследним правима и односима у задрузи, јер су промене у њиховим класификацијама биле најбројније.

ЗАКОНОДАВНО ТУМАЧЕЊЕ ОД 7. ФЕБРУАРА 1847. ГОДИНЕ (предмет под бројем В 159)

Доношење прва три законодавна тумачења, међу којима је било и тумачење од 7. фебруара 1847. године, под бројем предмета В 159, покренуо је Апелациони суд својим иницијативама. Оне подсећају на молбе којима су судови тога доба у Француској на основу Закона о организацији правосуђа од 16. до 24. августа 1790. године били обавезни да се обрате посебном законодавном телу (*corps législatif*) и затраже издавање аутентичних тумачења уколико би се у примени општих нормативних аката појавиле потешкоће које су захтевале да се утврди смисао нејасне норме или када је у сврху њиховог превазилажења требало донети законску новелу (Malaurie, Morvan, 2012, р. 365; Terré, 2012, р. 286). Ипак, српски судови, за разлику од француских, нису били дужни да се обрате Савету и кнезу ради издавања аутентичног тумачења. Они су били овлашћени да у конкретном

случају сами протумаче нејасне законе или попуне правну празнину, а Савету и кнезу могли су да се обратe након правноснажног окончања спора, по сопственој иницијативи.

Поступак за издавање аутентичног тумачења од 7. фебруара 1847. године покренуо је Апелациони суд с циљем да законодавни органи утврде значење § 529 *Законика*. Тај параграф садржао је норму која је уређивала права „девојака у задрузи” поводом смрти члана задруге. Норма је прописивала: „Девојке у задрузи заоставше кућа задружна има садржавати и у своје време пристојно удати по постојећем обичају”. Женски сродници умрлог задругара – кћери, унуке, праунуке и даље потомкиње од ранијег преминулог сина, сестре и тетке оставиоца (Ђорђевић, 1910, стр. 180) – имале су према томе два права: 1) право на издржавање, које је трајало до смрти или до удаје; и 2) право на удомљење, мираз и девојачку спрему, у случају удаје (Аранђеловић, 1912, стр. 24). Оба су имала облигационоправну природу (Перић, 1924, стр. 297–299).

Међутим, Апелациони суд је на самом почетку примене *Законика* признао кћеркама умрлог задругара још и право да наследе оца. Право на наслеђивање је по схватању суда проистичало из општег правила о законском наслеђивању из § 400 *Законика* (Матић, 1851, стр. 698). Ипак, убрзо се појавила сумња у исправност таквог става, због чега је Апелациони суд замолио Попечитељство правосуђа да од Савета и кнеза исходuje званично тумачење § 529. Попечитељство је у молби од 22. маја 1846. године предложило Савету да смисао тог параграфа протумачи у односу на §§ 400 и 527 „уколико се на женску децу таквога покојника односи, који је у задрузи живео и умро, а мушког потомства није оставио”. Савет је поводом молбе изложио своје мишљење у представци кнезу од 16. октобра 1846. године. Кнез је прихватио мишљење у целини и саопштио га Попечитељству у акту од 7. фебруара 1847. године. Акт је имао два става. У првом је писало:

„Законодавна власт је при издавању законика то хтела да у задружном стању кћи умрлога и ако мушке деце нема, не наслеђује његов део задружног имања, но тај да остане задрузи, као најпречем наследнику, а иста задружна кућа да је дужна кћер умрлога издржавати и у своје време пристојно удати, [...] па је у том смислу § 529 *Законика* написан као изузетак од општих правила закона о наслеђивању” (*Сборник закона и уредба и уредбени указа*, IV, 1849, стр. 7).

Овај став допуњавао је други. У њему је писало да су Савет и кнез утврдили да § 527 *Законика*, у коме је стајало да у случају наслеђа и деобе у задрузи ваља поступати по општим правилима о наслеђивању, значи да се општа правила примењују на наслеђивање у породичној задрузи само ако посебним одредбама о наследним правима у задрузи није другачије опредељено.

Када се узму у обзир оба става законодавног тумачења, изгледа да су Савет и кнез просуђивали на следећи начин: да је законодавац од 1844. године хтео да наслеђивање у задрузи подвргне општем правилу о законском наслеђивању из § 400 *Законика*, не би у § 529 прописао да девојке у случају смрти задругара имају облигациона права на издржавање и на удомљење, мираз и девојачку спрему (Ж. Перић, 1924, стр. 258); да је законодавцу била намера да девојке наслеђују задругаре и наслеђивањем да постају власници удела у задружној имовини, он би прописао да девојке имају имају наследна права.

Цео след мисли изложен у законодавном тумачењу постаје нам још јаснији када се зна да је у § 42 прокламовао начело по којем задруга ужива посебну заштиту закона. Савет и кнез протумачили су § 529 смисаоним повезивањем са овим начелом. Право девојака да наслеђују у својину удео задругара у задружној породици, као што кћери, унуке, праунуке или други женски сродници по § 400 наслеђују оставиоца у инокосној, простој, породици, косило би се са начелом о посебној законској заштити задруге и функцијом која је била намењена одредбама о задрузи. Читав склоп одредаба о наследним правима у задрузи био је кројен у тежњи да се то начело доследно спроведе. Савет и кнез су сматрали да је воља законодавца од 1844. године садржана у тим нормама била да девојке у задрузи немају наследна права и да би таквој вољи било супротно разједињавање задружне имовине које би неминовно уследило када би девојке могле, као власници удела стеченог по основу наслеђивања, после удаје и напуштања задруге да затраже деобу и одвајање њиховог наслеђеног дела (Перић, 1923, стр. 81).³

*ЗАКОНОДАВНО ТУМАЧЕЊЕ ОД 7. ФЕБРУАРА 1847. ГОДИНЕ
(предмет под бројем В 1787)*

Друго спорно питање, које се појавило у суђењима пред Апелационим судом исте године када и питање да ли девојке имају право да наследе умрлог задругара, имало је узрок у нејасности језика текста одредбе § 511 *Законика*. Она је гласила:

³ Треба приметити да законодавно тумачење од 7. фебруара 1847. године под бројем В 159 није било дугог века. Од самог издавања приговарано му је да је неправично и строго (Матић, 1851, стр. 700; Лазаревић, 1937, стр. 590). Због тога је на предлог Малогоспојинске скупштине од 16. септембра 1859. године укинута законодавним актом од 28. новембра 1859. године (*Сборник закона и уредба и уредбени указа*, XII, 1859, стр. 96).

„Што је ко у задрузи живећи, но од задруге удаљен својим трудом или срећом или случајем себи прибавио, оно ће остати његово само, ако се он само с тим задовољи а од свог смесничког удела одступи”.

Норма из § 511 била је прва у низу од три одредбе које су уређивале правне односе поводом деобе задружног имања између чланова задруге и лица која су се од задруге удаљила (Перић, 1920, стр. 218–224). Друга одредба, из § 512, односила се на положај лица које се удаљило од задруге тако што је престало да живи и ради са осталим њеним члановима и одделило се од задруге узевши свој део, на којем је потом започело да самостално привређује. Трећа, из § 513, тичала се права лица које се од задруге удаљило без сагласности осталих задругара, самовољно напустивши задружну кућу, у коју се није вратило за годину дана, али, ипак, није прекинуло задружни однос са осталим задругарима. Задругар о коме је говорио § 512 није имао никакво право на задружно добро, као ни на добитак или плодове од њега, док је задругар из § 513, који је самовољно оставио задружну кућу и не би се вратио у поменутом року губио право „на сав приплод за време одсуства добивени”. Текст одредбе из § 511 изазивао је сумњу о томе која правна последица је везана за удаљавање задругара који се уз сагласност других задругара удаљио од задруге и својим самосталним, одвојеним радом „у каквом художеству, науци, занату” (Матић, 1851, стр. 684) стекао имовину или је до имовине дошао играма на срећу или случајем.

На основу представке коју је Апелациони суд поднео Попечитељству правосуђа 12. новембра 1846. године, Попечитељство је у свом предлогу Савету и кнезу овако формулисало правно питање на које је тражило одговор:

„Да ли се под оним смесничким делом задругара од кога он у таквом случају одступити мора, разуме и главно његовог дела у задружном имању или само приплод за време његовог одсуства добивени, као што је ово у § 513 опредељено за онога задругара који је самовољно, без сагласја задружног, кућу оставио и као што суд Апелациони то и у оном случају о коме преднаведени § 511 дејствује, за сходније налази [...]” (*Сборник закона и уредба и уредбени указа*, IV, 1849, стр. 5).

Као што се може запазити, ни за суд, ни за попечитељство није било спорно да израз „смеснички део” значи смеснички удео у приновку, приходу од имовине (на пример, прирасту од задружне стокe, рода и летине скупљене са задружног земљишта) који је задруга прибавила за време одсутности задругара и да такав, уз сагласност осталих задругара удаљени, али не и одељени задругар, нема право на удео у приновку уколико је одлучио да за себе задржи имовину коју је сам стекао ван задруге. Из цитираног питања се чита да је Попечи-

тељство очекивало одговор на дилему да ли у оквир израза „смеснички удео” улази део који задругар, удаљен од задруге уз сагласност других задругра, има у *главном*, тј. у добрима задруге пренетим садашњој генерацији задругара од претходне генерације.

У законском акту од 7. фебруара 1847. године под бројем В 1787, који су састављачи *Збира* окарактерисали као законодавно решење, а редактори осмог издања *Законика* као законодавно тумачење, Савет и кнез су утврдили да норма из § 511 значи да задругар који се удаљио од задруге и својим трудом или срећом или случајем што себи прибавио има право да прибављено задржи уколико од „свог смесничког дела у приновку, који је за то време, док је он одсуствовао, на задружном имању добијеном, одступи” (*Сборник закона, уредба и уредбени указа*, IV, 1849, стр. 6). Другим речима, израз „смеснички удео” означавао је смеснички удео у приновку. То је проистицало и из реченице:

„Тим начином смисао вишереченог § 511 по духу закона за приновак само од задружног имања односећи, а не на део главнога, који задругару као његова сопственост припада, као што је и у § 513 јасно казано, шта задругар, који је самовољно задружну кућу оставио, губи [...]” (*Сборник закона и уредба и уредбени указа*, IV, 1848, стр. 5).

Из ње се још чита да су законодавни органи протумачили § 511 доводећи га у смислену везу са § 513, чије је значење било сасвим јасно, као што су законодавци и казали. На основу норме из § 513, по којој је задругар удаљен од задруге без сагласности осталих задругара губио „право на сав приплод за време одсуства добијени”, могло се применом систематског тумачења утврдити да нејасном изразу „смеснички удео” из § 511 треба приписати уже значење и разумети га тако да значи смеснички удео у приновку, а не смеснички удео у главном. Између две норме постојала је смисаона повезаност, јер су биле прожете истом идејом – да уреде правне последице удаљења задругара од задруге којим се прекидао заједнички живот у задрузи, али не и сам задружни однос (Перић, 1920, стр. 262).

У цитираној реченици Савет и кнез су напоменули да су смисао норме из § 511 утврдили и по „духу закона”, желећи тиме да кажу да удаљеном задругару остаје право на сувласнички удео у *главном* јер је то његова сопственост „које законодавац није могао ни хтео лишити таквог задругара” (*Сборник закона и уредба и уредбени указа*, IV, 1848, стр. 5). Изгледа да је тај део текста законског акта од 7. фебруара 1847. године под бројем предмета В 1787 био за Д. Матића и Ј. Грујућа одлучујући да га сврстају у законодавна решења, то јест да га ближе не означе као законодавно тумачење. Наиме, према Матићевим речима, којима је у свом коментару *Законика* разјаснио читаоцима да се „по духу закона” суди када закон не садржи одредбу

по којој би се спорни предмет имао пресудити, може се претпоставити да састављачи *Збира* нису у овом акту Савета и кнеза видели утврђивање смисла једне нејасне постојеће правне норме, већ правни акт којим је посредством аналогije попуњена једна правна празнина (Попечитељство правосуђа, 1860, стр. 83).

ЗАКОНОДАВНО ТУМАЧЕЊЕ ОД 28. ЈУНА 1849. ГОДИНЕ

Апелациони суд је молбом од 22. марта 1848. године покренуо поступак за доношење и овог законодавног тумачења. Реагујући на молбу, Попечитељство правосуђа је представком од 24. марта 1849. године затражило да Савет и кнез одговоре на правно питање:

„Хоће ли мати после смрти сина у задрузи заоставша, ако овај пречег наследника нема, овога део наследити или ће само као и друге женскиње право уживања до преудаје или смрти имати”
(*Сборник закона, уредба и уредбени указа*, V, 1853, стр. 7).

У молби није била означена одредба *Законика* којој треба разјаснити смисао, већ је предложено да се „протолкују касателни параграфи”. Проблем није био у томе што Попечитељство није знало коју од више норми би требало протумачити. *Законик* је био непотпун. Недостајала му је норма која би уређивала имовинскоправна дејства смрти задругара који иза себе није оставио сроднике који су по општим правилима о наслеђивању били пречи у наслеђивању од мајке задругара: неког потомка, оца, брата по оцу или братовљевог потомка (§§ 400–402). Питање из молбе Апелационог суда могло се пред судом поставити само када мајка умрлог задругара није, као удовица раније преминулог мужа задругара, након смрти мужа стекла право уживања на његовој заоставштини, због тога што супруг није иза себе оставио имовину. Наиме, уколико је муж удовице оставио заоставштину, наследник је по *Законику* био његов син, а удовица је на основу § 412 добијала право уживања те исте имовине до смрти или док се не преуда (Марковић, 1930, стр. 138). Дакле, мајка умрлог задругара је могла бити заинтересована да наследи или ужива имовину умрлог сина коју он није стекао наслеђивањем оца, већ ју је сам стекао.

На питање Попечитељства одговорено је:

„Како § 523 гласи да жена удовица после смрти мужа у задрузи заоставша, била она са децом или без деце задржава право уживања на делу свога мужа у задрузи и смеси заоставшем, то се разуме да ни жена удовица, којој у задрузи дете умре, не може део овога у истој задрузи ни у каквом случају наследити, него и њој остаје право уживања до смрти или преудаје по гласу постојећих правила о женскињама у задрузи” (*Сборник закона, уредба и уредбени указа*, V, 1853, стр. 7).

Очигледно, повод овом законском акту нису били ни језички, ни системски, ни функционални разлози који би норму чинили спорном (Васић, Јовановић, Дајовић, 2014, стр. 332–338). Одредба из „касателног” § 523, на коју су се позвали Савет и кнез, била је јасна. По њеном тексту, након смрти мужа удовица је добијала право уживања на његовом задружном уделу. Такође, јасно је било и да према „постојећем правилима о женскињама у задрузи”, девојке (кћери, унуке, праунуке и даље потомкиње од ранијег преминулог сина, сестре и тетке оставиоца) имају право на издржавање и право на удомљење, у случају удаје. Поред тога, после доношења законодавног тумачења од 7. фебруара 1847. године под бројем В 159, било је посве неспорно да девојке немају право да наследе умрлог задругара.

У законодавном тумачењу од 28. јуна 1849. године законодавци заправо нису тумачили одредбу из § 523, већ су овим актом, помоћу законске аналогије попунили празнину прописа о наследним правима и односима у задрузи. Позвали су се на ову одредбу само да би објаснили како су до решења дошли. Пошто женска лица у задрузи нису имала право да наследе претке и побочне мушке сроднике у задрузи, то ни мајка није могла да наследи сина умрлог у задрузи. Због тога су Савет и кнез закључили да и мајка „по гласу” постојећих правила има исто право на издржавање као и девојке.

Редактори осмог издања *Законика* сагласили су се са састављачима *Збира* да је законски акт од 28. јуна 1849. године имао карактер аутентичног тумачења. Ову, у основи тачну констатацију, требало би прецизирати имајући на уму да су Савет и кнез издали акт тако што су тумачили постојеће прописе о задрузи, а потом на питање Попечитељства, применом аналогије, одговорили које право има мајка у задрузи после смрти мушког детета. Законодавни органи су, дакле, *тумачили у ширем смислу* прописе у задрузи и само у том значењу треба разумети ознаке у *Збиру* и осмом издању *Законика*. Али, законодавци су тумачењем *створили и једну нову норму* којом је установљен специјални изузетак од општих правила *Законика* о наслеђивању (Марковић, 1930, стр. 176).

ЗАКОНОДАВНО ТУМАЧЕЊЕ ОД 22. МАЈА 1852. ГОДИНЕ

Последњи законски акт који су редактори осмог службеног издања *Законика* сврстали у главу *О наследним правима и одношајима у задрузи* и сматрали да садржи законодавно тумачење издат је 22. маја 1852. године. Његов предмет био је први став § 528: „Сродство у задрузи при наследству има првенство над сродством изван задруге, ма било и у ближем степену”. Тај став је следио непосредно из параграфа у којем је био формулисан принцип да „у случају наследства или деобе у задрузи ваља поступати по општем пропису

наследства и деобе” и конституисао је најважнији изузетак од тог принципа (Ђорђевић, 1910, стр. 128; Перић, 1924, стр. 231; Аранђеловић, 1925, стр. 46; Л. Марковић, 1930, стр. 162).

„Сродство у задрузи” између задругара и лица које је требало да наследи његов удео у задружној имовини било је услов за примену изузетка. Значење овог израза било је међутим спорно јер је *Законик* познавао неколико врста сродства – по крви (§ 55), некрвно, по тазбини (§ 55 *in fine*); и по усвојењу (§§ 137 и 143) – и уређивао односе врло блиске онима који су се заснивали на сродству: хранитељство (§ 144), побратимство и посестринство (§ 148). Сумња се појавила о томе које од ових врста сродства (у задрузи) јесте услов да би једно лице имало приоритетно наследно право у односу на лица која са умрлим задругаром нису у сродству у задрузи. Савет и кнез су у акту од 22. маја 1852. године објаснили да:

„§ 528 овога (*Законика*, прим. аутора) свагда разумети треба, да само сродство по крви у задрузи при наслеђу има првенство над сродством, наравно опет таквим изван задруге, па макар ово било и у ближем степену” (*Сборник закона и уредба и уредбени указа*, VI, 1853, стр. 103).

Значење израза „сродство у задрузи” одређено је помоћу смисла других норми *Законика*. Норма о приоритетном праву наслеђивања сродника у задрузи заузимала је место у глави XV посвећеној наследним правима и односима у задрузи. Она је започињала нормом из § 507, која је дефинисала задругу помоћу три елемента (Марковић, 1907, стр. 207), а тиме и поље примене свих других норми ове главе. Задруга је била заједница: 1) имовине; 2) живота; 3) заснована на сродству или „усвојењу по природи“. Помоћу § 507 Савет и кнез су могли да разумеју да се изузетак примењује само у заједницама имовине и живота које су сродничке. Због тога су у другом и трећем ставу навели да изузетак не важи у несродничким заједницама: заједници основаној „смесом имања и задружног труда и живота” и ортаклуку.

Друга норма, посредством чијег смисла је утврђено значење спорног израза била је садржана у § 395 из главе *О наследству*. Смисаона повезаност норми да „наследство по закону припада најближим сродницима по крви[...]” и да „сродство у задрузи при наслеђу има првенство над сродством изван задруге” била је очигледна Савету и кнезу. Пошто најближим сродницима по крви, по општем принципу, припада наследство, то је сродство у задрузи, на основу кога задружни удео умрлог задругара припада њему најближим лицима, могло бити једино сродство по крви. На тај начин, помоћу места на коме се у *Законику* налазила норма из § 528 и њене смисаоне везе са општим прописом о закону као основу позивања на наслеђивање, систематским тумачењем, закључено је да „сродство у задру-

зи” значи крвно сродство између умрлог задругара и лица које је са њим живело у задружној заједници живота и имања.

ЗАКЉУЧАК

Четири законска акта Државног савета и кнеза донесена између 1847. и 1852. године који су се односили на одредбе Грађанског законика за Кнежевину Србију *О наследним правима и одношајима у задрузи* била су повезана истом унутрашњом логиком и тежњом да се имовина задруге заштити од дезинтеграционих процеса које је могао покренути нови режим правних односа на задружној имовини и право на деобу. Имајући на уму разлоге и средства која су Савет и кнез употребили, примењујући владајуће теоријско становиште о појму тумачења закона, редактори осмог службеног издања *Законика* су правилно класификовали ове акте као законодавна тумачења.

Дубља анализа показала је да су законски акти од 7. фебруара 1847. године под бројевима предмета В 159 и В 1787 и законски акт од 22. маја 1852. године утврдили значења постојећих нејасних прописа, у складу са правилом о тумачењу из § 8 *Законика*. Међутим, актом од 28. јуна 1849. године, законодавни органи су попунили правну празнину сагласно правилу из § 10 о попуњавању празних празнина аналогичном и створили нову правну норму према којој мајка у задрузи после смрти детета има право на издржавање из заоставштине до смрти или преудаје.

ЛИТЕРАТУРА

- Аранђеловић, Д. (1912). *Неколико речи о миразу, спреми и удомљењу по нашем Грађанском законнику* [A Few Words on the Dowry, Fostering and Homing in our Civil Code]. Београд: Геца Кон.
- Аранђеловић, Д. (1925). *Наследно право* [Inheritance Law]. Београд: Штампарија Драг. Грегорића.
- Ђорђевић, А. (1910). *Систем приватнога (грађанскога) права Краљевине Србије. Наследно право* [The System of Private (Civil) Law of the Kingdom of Serbia. Inheritance Law]. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије.
- Ђорђевић, А. (1893). *Систем приватнога (грађанскога) права Краљевине Србије. Општи део (прва половина)* [The System of Private (Civil) Law of the Kingdom of Serbia. General part (first half)]. Београд: Краљевско-српска државна штампарија.
- Јовичић, М. (1996). Осам (српских и југословенских устава) и Српски грађански законик [Eight (Serbian and Yougoslav) Constitutions and Serbian Civil Code]. У Јовичић М. (Ур.), *Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика (1844–1994)* [One hundred and fifty years of proclamation the Serbian civil code (1844–1994)] (23–29). Београд: Српска академија наука и уметности.

- Лазаревић, А. (1937). Наследно-правни положај кћери у задрузи [Hereditary Status of Daughters in a Family Community (zadruga)]. *Правна мисао*, 11-12, 587–594. Земун: Графички завод „Ротација“.
- Марковић, Ј. (1930). *Наследно право* [Inheritance Law]. Београд: Геца Кон.
- Марковић, Ч. (1907). И деца изван задруге наслеђују оца који је умро у задрузи [The Children Outside the Family Community also (Zadruga) Inherit their Father who Died in the Family Community]. *Архив за правне и друштвене науке*, књига трећа, 208–217. Београд: Правни факултет Универзитета Београдског.
- Матић, Д. (1851). *Објаснење Грађанског законика за Књажество Српско. Друга част, прво одељење* [The Interpretation of the Civil Code of the Principality of Serbia. Part II, Chapter Two]. Београд: Књажества српског књигопечатња.
- Матић, Д. (1850). *Објаснење Грађанског законика за Књажество Српско. I част* [The Interpretation of The Civil Code of the Principality of Serbia. Part I]. Београд: Књажества српског књигопечатња.
- Министарство правде. *Грађански законик за Књажество Србију обнародован на Благовести 25. марта 1844. године. Друго издање* [The Civil Code of the Principality of Serbia Proclaimed on the Annunciation on March 25. 1844. Second edition] (1873). Београд: Државна штампарија.
- Министарство правде. *Грађански законик за Краљевину Србију (службено издање)* [The Civil Code of the Kingdom of Serbia (official edition)] (1903). Београд: Државна штампарија.
- Никчевић, Т. (1971). *Постанак и покушај прераде Грађанског законика Кнежевине Србије* [Making of Serbian Civil Code and the Attempts to Amend it]. *Споменик СХИХ*, 1–36. Београд: Српска академија наука и уметности.
- Перић, Ж. (1924). *Задружно право по Грађанском законнику Краљевине Србије* [Cooperative Law According to the Civil Code of the Kingdom of Serbia]. Београд: Издавачка књижевница Геца Кона.
- Перић, Ж. (1920). *Задружно право по Грађанском законнику Краљевине Србије. IV, О постанку и престанку задруге* [Cooperative Law According to the Civil Code of the Kingdom of Serbia. IV, About the Establishment and Termination i.e. Community]. Београд: Геца Кон.
- Петровић, Ђ. (1856). *Речник закона, уредба, уредбени прописа издани у Књажеству Србији од 1827. до половине 1854. год.* [Glossary of Laws, Provisions, Regulatory Dispositions Issued in the Principality of Serbia from 1827 until mid-1854]. Београд: Правитељствена књигопечатња.
- Попечитељство правосуђа. *Збир толковања, допуна и измена у Грађанском законнику* [Collection of Interpretations, Additions and Changes to the Civil Code] (1860). Београд: Државна печатња.
- Сборник закона и уредба и уредбени указа* [Assemble of Laws and Dispositions and Regulatory Commands], XII (1859).
- Сборник закона и уредба и уредбени указа* [Assemble of Laws and Dispositions and Regulatory Commands], V (1853).
- Сборник закона и уредба и уредбени указа* [Assemble of Laws and Dispositions and Regulatory Commands], IV (1849).
- Сборник закона и уредба и уредбени указа* [Assemble of Laws and Dispositions and Regulatory Commands], I (1840).
- Terré, F. (2012). *Introduction générale au droit*. Paris: Dalloz.
- Васић, Р., Јовановић, М., Дајовић, Г. (2014). *Увод у право* [Introduction to Law]. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
- Сборник закона и уредаба и уредбених указа* [Assemble of Laws and Dispositions and Regulatory Commands], II (1880).
- Сборник закона и уредаба* [Assemble of Laws and Dispositions], XXI (1868).

LEGISLATIVE INTERPRETATIONS OF THE PROVISIONS OF SERBIAN CIVIL CODE ON FAMILY COMMUNITY

Marko Đurđević

University of Belgrade, Faculty of Law, Belgrade, Serbia

Summary

The Civil Code of the Principality of Serbia from 1844 authorized the legislative bodies, the Council of State and Prince, that they may interpret its provisions with legislative acts and, if necessary with laws revise, amend or modify certain rules and provisions. In the first years of the implementation of the Code, the Council of State and Prince made a number of such acts, but didn't specifically indicate whether they contained interpretation, amendment or modification. They are officially classified as the Collection of Interpretations, Additions and Changes to the Civil Code in the subsequent official editions of the Civil Code. On the basis of the insight in the classification of the official editions of the Code, the author has found that the classification in the eighth edition is different from all previous ones, as three of four legislative acts that were related to the regulations in Chapter XV, „About Inheritance Rights and Relations in the Family Community”, and had previously been in the Second part of the Law classified into legislative solutions, were now in this edition renamed into legislative (authentic) interpretations. After that, starting from the assumption that the reasons for disputable clarity in the cases, which led to the introduction of authentic interpretations were in fact unclear linguistic meanings of the norms, the author did comparative analysis both of the regulations of the Civil Code on the Family Community (Zadruga) and the corresponding interpretations which deal with those provisions. The results presented in the conclusion show that the three acts, which the editors of the eighth official edition classified into legislative interpretations, contained norms that established the meaning of the unclear regulations in accordance with the rule of interpretation in the Civil Code, and that with one act a legal void was filled in accordance with the rule of Filling Legal Voids and a new rule was made, that postulated the right that a mother has within the Family Community in the event of the death of the child.